Rashi on Lamentations
רש"י על איכה
merged
https://www.sefaria.org/Rashi_on_Lamentations
This file contains merged sections from the following text versions:
-The Metsudah Five Megillot, Lakewood, N.J., 2001
-https://www.nli.org.il/he/books/NNL_ALEPH002162036

רש"י על איכה

Chapter 1

Verse 1

אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד. יִרְמְיָה כָּתַב סֵפֶר קִינוֹת, הִיא הַמִּגְלָה אֲשֶׁר עָרַף יְהוֹיָקִים עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר
עַל הָאָח, וְהָיוּ בָהּ שָׁלֹשׁ אָלֶ"ף בֵּיתוֹ"ת: "אֵיכָה יָשְׁבָה", "אֵיכָה יָעִיב", "אֵיכָה יוּעַם".
שׁוּב הוֹסִיף עָלָיו "אֲנִי הַגֶּבֶר" שֶׁהוּא שָׁלֹשׁ אָלֶ"ף בֵּיתוֹ"ת, שֶׁנֶּאֱמַר, "וְעוֹד נוֹסַף עֲלֵיהֶם
דְּבָרִים רַבִּים כָּהֵמָּה", שָׁלֹשׁ כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ:
בָּדָד. גַּלְמוּד מִיּוֹשְׁבֶיהָ:
רַבָּתִי עָם. יו"ד יְתֵרָה, כְּמוֹ "רַבַּת עָם", שֶׁהָיְתָה עַמָּה רַב. יֵשׁ מִדְרְשֵׁי אַגָּדָה הַרְבֵּה, וַאֲנִי
בָּאתִי לְפָרֵשׁ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא כְּמַשְׁמָעוֹ:
הָיְתָה כְּאַלְמָנָה. וְלֹא אַלְמָנָה מַמָּשׁ, אֶלָּא כְּאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם וְדַעְתּוֹ לַחֲזוֹר
אֶצְלָהּ:

Verse 2

בָּכוֹ תִבְכֶּה. שְׁתֵּי בְכִיּוֹת עַל שְׁתֵּי חֻרְבָּנִין:
בַּלָּיְלָה. שֶׁהַמִּקְדָּשׁ נִשְׂרַף בַּלַּיְלָה, דְּאָמַר מַר "לְעֵת עֶרֶב הִצִּיתוּ בוֹ אֶת הָאוּר". דָּבָר אַחֵר:
"בַּלַּיְלָה", לַיְלָה שֶׁל בְּכִיַּת מְרגְּלִים בְּתִשְׁעָה בְאָב גָּרְמָה לָהֶם. דָּבָר אַחֵר: "בַּלַּיְלָה", שֶׁכָּל
הַבּוֹכֶה בַּלַּיְלָה, הַשּׁוֹמֵעַ קוֹלוֹ בּוֹכֶה עִמּוֹ:
וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחְיָהּ. מִתּוֹךְ שֶׁהִיא בוֹכָה תָּמִיד:
כָּל רֵעֶיהָ. אוֹהֲבֶיהָ:

Verse 3

גָּלְתָה יְהוּדָה. מֵאַרְצָהּ:
מֵעֹנִי. מֵחֲמַת עֹנִי:
וּמֵרֹב עֲבֹדָה. שֶׁהִכְבִּידוּ עָלֶיהָ כַּשְׁדִּים:
הִיא יָשְׁבָה בַגּוֹיִם. וּבַמָּקוֹם שֶׁגָּלְתָה וְיָשְׁבָה שָׁם, לֹא מָצְאָה מָנוֹחַ:
בֵּין הַמְּצָרִים. שֶׁיֵּשׁ גֹּבַהּ מִכָּאן וּמִכָּאן וְאֵין מָקוֹם לָנוּס:
הַמְּצָרִים. גְּבוּלִים שֶׁל שָׁדֶה וָכֶרֶם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה, בֵּין שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז לְתִשְׁעָה בְאָב:

Verse 4

בָּאֵי מוֹעֵד. עוֹלֵי רְגָלִים:
נוּגוֹת. לְשׁוֹן יָגוֹן וְאֵין שׂוֹרֵשׁ בַּתֵּבָה אֶלָּא הַגִּימֶ"ל לְבַדָּהּ:

Verse 5

שָׁלוּ. יוֹשְׁבִים בְּשַׁלְוָה:
הוֹגָהּ. הִדְאִיבָהּ, וְהוּא לְשׁוֹן יָגוֹן:

Verse 6

כְּאַיָּלִים לֹא מָצְאוּ מִרְעֶה. כְּאַיָּלִים אֲשֶׁר לֹא מָצְאוּ מִרְעֶה, שֶׁאֵין לָהֶם כֹּחַ לִבְרֹחַ, שֶׁהֶחֱלַשׁ כֹּחָם
בְּרָעָב:

לִפְנֵי רוֹדֵף. כָּל "רֹדֵף" שֶׁבַּמִּקְרָא חָסֵר, וְזֶה מָלֵא, שֶׁנִּרְדְּפוּ רְדִיפָה שְׁלֵמָה עַל כֵּן יָסַד
הַפַּיָּט, "מָלֵא רֻדַּפְתִּי וְחָסְרָה שְׁנַת גְּאוּלַי". "שְׁנַת גְּאֻלַּי בָּאָה" חָסֵר כְּתִיב:

Verse 7

זָכְרָה יְרוּשָׁלַם. בְּגָלוּתָהּ:
יְמֵי עָנְיָהּ. יְמֵי חֻרְבָּנָהּ שֶׁהֵבִיאָה לִידֵי עֹנִי:
וּמְרוּדֶיהָ. הֵיא לְשׁוֹן צַעַר, כְּמוֹ "וְיָרַדְתִּי עַל הֶהָרִים", "אָרִיד בְּשִׂיחִי וְאָהִימָה":
כֹּל מַחֲמַדֶּיהָ. וְזָכְרָה כָל טוּב מַחֲמַדֶּיהָ שֶׁמִּימֵי קֶדֶם
שָׁקְעוּ עַל מִשְׁבַּתָּהּ. שָׁמְחוּ עַל שְׁבִיתַת מְשׂוֹשָׂהּ, חַגָּהּ, חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה דּוֹרְשׁוֹ
בְלָשׁוֹן אַחֵר, שֶׁהָיוּ שׁוֹבְתִין בַּגּוֹלָה בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים וְשׁוֹמְטִים בִּשְׁבִיעִית, וְהָיוּ
הָעַכּוּ"ם מְשַׂחֲקִים עֲלֵיהֶם וְאוֹמְרִים "שׁוֹטִים, בְּאַרְצָכֶם לֹא שְׁמַטְתֶּם, וְעַכְשָׁיו בַּגּוֹלָה תִּשְׁמְטוּ?
בְּאַרְצְכֶם לֹא שְׁמַרְתֶּם, וְעַכְשָׁיו בַּגּוֹלָה תִּשְׁמְרוּן?":

Verse 8

לְנִידָה. לְגוֹלָה, לְשׁוֹן "נָע וָנָד", אישמוב"ר בְּלַעַ"ז:
עֶרְוָתָהּ. קְלוֹנָהּ:
נֶאֱנָחָה. לְשׁוֹן נִפְעָלָה, שושפיר"ר בְּלַעַ"ז. "שָׁמְעוּ כִּי נֶאֱנָחָה אָנִי" הוּא שֵׁם דָּבָר,
שושפוריר"א בְּלַעַ"ז:

Verse 9

טֻמְאָתָהּ בְּשׁוּלֶיהָ. לְשׁוֹן גְּנַאי הוּא. דַּם נִדּוֹתֶיהָ נִכָּר בְּשׁוּלֵי בְגָדֶיהָ. כְּלוֹמַר, חַטאוֹתֶיהָ
גְּלוּיִין. הַרְבֵּה עֲשָׂאַתַן בְּגָלוּי:
לֹא זָכְרָה אַחֲרִיתָהּ. כְּשֶׁהָיוּ חוֹטְאִין, לֹא נָתְנוּ לֵב מַה תִּהְיֶה אַחֲרִיתָן, לְפִיכָךְ, "וַתֵּרֶד
פְּלָאִים". יְרִידָתָהּ נִפְלֵאת פְּלָאִים הַרְבֵּה, שֶׁהַכֹּל מַפְלִיאִים שֶׁאֵירַע לָהּ מַה שֶּׁלֹּא אֵירַע לְכָל
עִיר:

Verse 10

יָדוֹ פָּרַשׂ צָר. עַמּוֹן וּמוֹאָב:
עַל כָּל מַחֲמַדֶּיהָ. סִפְרֵי תוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב". הַכֹּל נִפְנוּ לָבוֹז כֶּסֶף
וְזָהָב, וְהֵם נִפְנִים עַל סִפְרֵי תוֹרוֹת כְּדֵי לְשָׂרְפָם, לְפִי שֶׁכָּתוּב בָּהֶם "לֹא יָבוֹא עַמּוֹנִי
וְגוֹ'": אֲשֶׁר צִוִּיתָה
לֹא יָבֹאוּ בַקָּהָל לָךְ. אֲלוּ עַמּוֹן וּמוֹאָב:

Verse 11

Verse 12

לוֹא אֲלֵיכֶם. לֹא תְהֵא כַּצָּרָה הַזֹּאת עוֹד לְכָל עוֹבְרֵי עַל דָּת. אָמְרוּ חֲכָמִים, מִכָּאן לְקוּבָלָנָא
מִן הַתּוֹרָה. רְאוּ מֶה עָשָׂה לִי. "הַבִּיטוּ וּרְאוּ וְגוֹ'":
אֲשֶׁר עוֹלַל לִי. אֲשֶׁר נַעֲשָׂה לִי:
אֲשֶׁר הוֹגָה ה'. אוֹתִי בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ. גַּם זֶה לְשׁוֹן יָגוֹן:

Verse 13

וַיִּרְדֶּנָּה. וַיִּשְׁבֵּר אוֹתָהּ עַל יְדֵי רִדּוּי וְיִסּוּרִין, לָכֵן הַנּו"ן דְּגוּשָׁה, לְפָתְרוֹ
בְּלָשׁוֹן יְחִידִית, כְּמוֹ יַעֲשֶׂנָּה, יְכַרְסְמֶנָּה, יְרֵעֶנָּה, שֶׁהָעֶצֶם לְשׁוֹן נְקֵבָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר
"הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת". שְׁבֹר כָּל אַחַת וְאַחַת. דָּבָר אַחֵר: "וַיִּרְדֶּנָּה" כְּמוֹ "וַיִּרְדְּפוּ אֶל כַּפָּיו".
הֵרִיק אֶת הַמּוֹחַ, גּוֹרֵר וְרוֹדֶה הַמּוֹחַ מִתּוֹכוֹ:

Verse 14

נִשְׂקַד עֹל פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ. אֵין לְתֵבָה זוֹ דְּמִיוֹן בַּמִּקְרָא וּבְלָשׁוֹן אֲרַמִּי שֶׁל פְּסִיקְתָּא קוֹרִין
לְדָרְבָּן מַסְקָדָא, מַלְמַד הַבָּקָר. וְאוֹמֵר אֲנִי, "נִשְׂקַד" פיינטרינ"ט בְּלַעַ"ז. נִקְּדִים, מְנֻמָּרִים
וּמְסֻמָּנִים הָיוּ פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזָכְרוֹן. לֹא נִשְׁכַּח מִנְיָנָם וְתַשְׁלוּמֵיהֶם
וּמְסֻמָּנִים הָיוּ פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזִכָּרוֹן. לֹא נִשְׁכַּח מִנְיָנָם וְתַשְׁלוּמֵיהֶם:

יִשְׁתָּרְגוּ. נַעֲשׂוּ קְלִיעוֹת קְלִיעוֹת וְעָלוּ עַל צַוָּארִי, לְשׁוֹן מִשְׁנָה, אֵין מְסָרְגִין אֶת הַמִּטּוֹת:

Verse 15

סֶלָה. רָמַס וְרָפַס, לְשׁוֹן "סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה":
קָרָא עָלַי מוֹעֵד. יְעִידַת גְּיָסוֹת לָבֹא עָלָי. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ. תַּמּוּז דְּהַהִיא שַׁתָּא מְלוּיֵי מַלְיוּהָ, שֶׁל שָׁנָה שְׁנָיָה לְצֵאתָם מִמִּצְרַיִם. לְכַךְ, אֵירַע חֻרְבָּנָן שֶׁל מְרַגְּלִים לֵיל תִּשְׁעָה בְּאָב, שֶׁעָלֶיהָ הֻקְבְּעָה בְּכְיָתָן לְדוֹרוֹת:
גַּת דָּרַךְ. לְשׁוֹן הֲרָגָה, כְּמוֹ "פּוּרָה דָרַכְתִּי לְבַדִּי". כְּדוֹרֵךְ עֲנָבִים לְהוֹצִיא יֵינָם, כַּךְ רָמַס הַנָּשִׁים לְהוֹצִיא דָּמָם:

Verse 16

עֵינִי עֵינִי. כְּלוֹמַר, תָּמִיד עֵינִי יוֹרְדָה מַיִם. כֵּפֶל הַלָּשׁוֹן מְלַמֵּד שֶׁאֵין הַפּוּגוֹת:

Verse 17

פֵּרְשָׂה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ. כְּמוֹ "וּפָרַשׂ יָדָיו בְּקִרְבּוֹ", כְּאָדָם הַמּוֹלִיךְ יָדָיו, מוֹלִיכָם וּמְבִיאָם
וּמְצַטֵּעַר בָּהֶם. דָּבָר אַחֵר: "פֵּרְשָׂה צִיּוֹן" לְשׁוֹן שְׁבִירָה, כְּמוֹ "פּוֹרֵשׂ אֵין לָהֶם", "וְלֹא
יִפְרְסוּ לָהֶם עַל אָבֵל, לְנַחֲמוֹ עַל מֵת": כַּךְ חִבְּרוּ מְנַחֵם. וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה, "פְּרוּסָה קַיֶּמֶת".
וּמַשְׁמָעוֹ, כְּאָדָם הַמְצַטֵּעַר שֶׁחוֹבֵק אֶת יָדָיו וּמְשַׁבָּרָם. תּוֹסֶפְתָּא מָצָאתִי: צִוָּה ה' לְיַעֲקֹב
סְבִיבָיו צָרָיו. צִוָּה עַל יַעֲקֹב שֶׁיִּהְיוּ צָרָיו סְבִיבָיו. אַף כְּשֶׁגָּלוּ לְבָבֶל וּלְאַשּׁוּר, הֻגְלָה
סַנְחֵרִיב אֶת אוֹיְבֵיהֶם, עַמּוֹן וּמוֹאָב, וְהוֹשִׁיבָם אֶצְלֵיהֶם, וְהֵם מְקַנְּתְרִים אוֹתָם, כְּמוֹ
שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין: הוּמְנָיָא אִיכָּא בְּבָבֶל, כֻּלָּהּ דְּעַמּוֹנָאֵי:
לְנָדָה. לְרִחוּק, לָבוּז:

Verse 18

Verse 19

קָרָאתִי לַמְאַהֲבַי. לְאוֹתָם שֶׁמַּרְאִים עַצְמָם כְּאוֹהֲבִים:
הֵמָּה רִמּוּנִי. כְּגוֹן בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל שֶׁהָיוּ יוֹצְאִים לִקְרַאת הַגּוֹלִים כְּשֶׁהָיוּ הַשַּׁבָּאִים מוֹלִיכִים
אוֹתָם דֶּרֶךְ עֲלֵיהֶם וּמַרְאִים אֶת עַצְמָם כְּאִלּוּ מְרַחֲמִים עֲלֵיהֶם, וְהָיוּ מוֹצִיאִים לָהֶם מֵינֵי
מְלוּחִים וְנוֹדוֹת נְפוּחִים כִּסְבוּרִים שֶׁהוּא יַיִן, וְאוֹכְלִים וּצְמֵאִים וְרוֹצִים לִשְׁתּוֹת,
וּכְשֶׁמַּתִּיר הַנּוֹד בְּשֶׁנָּיו, הָיָתָה הָרוּחַ נִכְנֶסֶת בְּמֵעָיו וְהוּא מֵת. וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב "בַּיַּעַר
בַּעֲרַב תָּלִינוּ וְגוֹ'", לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם יִשְׁבֵי אֶרֶץ תֵּימָא בְּלַחְמוֹ קִדְּמוּ נוֹדֵד:
וְיָשִׁיבוּ אֶת נַפְשָׁם. כְּדֵי שֶׁיָּשִׁיבוּ אֶת נַפְשָׁם:

Verse 20

חֳמַרְמָרוּ. כֵּיוְצֵא, וְיֵשׁ כָּזֶה בְּלָשׁוֹן מִשְׁנָה: נָפְלָה לְאוּר, וְנֶחְמְרוּ בְּנֵי מֵעֶיהָ
בַּבַּיִת כַּמָּוֶת. בְּתוֹךְ הַבַּיִת הָיְתָה אֵימַת שֵׁדִים וּמַזִּיקִים וּמַלְאֲכֵי מָוֶת, וּמִחוּץ חֶרֶב הָאוֹיֵב
מְשַׁכֶּלֶת:

Verse 21

כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ. אַתָּה גָּרַמְתָּ לִי שֶׁהֵם שׂוֹנְאִים אוֹתִי, שֶׁהִבְדַּלְתַּנִי מִמַּאֲכָלָם וּמִמִּשְׁתֵּיהֶם
וּמֵהִתְחַתֵּן בָּם. אִם נִתְחַתַּנְתִּי בָהֶם, הָיוּ מְרַחֲמִים עָלַי וְעַל בְּנֵי בְנוֹתֵיהֶם
הֵבֵאתָ יוֹם קָרָאתָ. הַלְוַאי וְהֵבֵאתָ עֲלֵיהֶם יוֹם הַמּוֹעֵד שֶׁקָּרָאתָ עָלַי
וְיִהְיוּ כָמֹנִי. בְּרָעָה:

Verse 22

תָּבֹא כָל רָעָתָם לְפָנֶיךָ. יִזָּכְרוּ וְיִפָּקְדוּ עֲוֹנוֹתָם לְפָנֶיךָ
וְעוֹלֵל לָמוֹ. וּפְעוֹל לָמוֹ, כְּמוֹ "גַּם בְּמַעֲלָלָיו יִתְנַכֶּר", "וְכִפְרֵי מַעֲלָלָיו":

Chapter 2

Verse 1

"וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עָבִים. יַאֲפִיל, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר: אֵיכָה יָעִיב. מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ. לְאַחַר שֶׁהִגְבִּיהָם עַד לַשָּׁמַיִם, הִשְׁלִיכָם לָאָרֶץ בְּבַת אַחַת וְלֹא מְעַט מְעַט; מִאִיגְּרָא
רָמָא לְבֵירָא עֲמִיקְתָּא:
הֲדַם רַגְלָיו. שְׁרַפְרַף מַרְגְּלוֹתָיו, וְזֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ:

Verse 2

נְאוֹת יַעֲקֹב. בָּתֵּי יַעֲקֹב, לְשׁוֹן נָוֶה:
הִגִּיעַ לָאָרֶץ. הִשְׁפִּילָם לָאָרֶץ:
"חֵלֶל מַמְלָכָה וְשָׂרֶיהָ. אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ קְרוּיִם מַמְלָכֶת כֹּהֲנִים
וְשָׂרֶיהָ. מִדְרַשׁ אַגָּדָה יֵשׁ: אֵלּוּ שָׂרִים שֶׁל מַעְלָה שֶׁהֶחֱלִיפָם. הַמַּמְנֶה עַל הָאוּר מִנָּה עַל הַמַּיִם,
וְהֶחֱלִיף כָּל הַמַּמְנִים, לְפִי שֶׁהָיוּ בְרִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲלֵי שֵׁם הַמְפֹרָשׁ וּבוֹטְחִים הֵם שֶׁיַּשְׁבִּיעוּ
אֶת שָׂרֵי מַעְלָה לְהַצִּילָם מֵאֵשׁ וּמַיִם וּמֵחֶרֶב, וְעַכְשָׁיו, כְּשֶׁהָיָה מַשְׁבִּיעַ אֶת שַׂר הָאֵשׁ בְּשֵׁמוֹ,
וְהוּא מֵשִׁיב: "אֵין מֻמְשָׁלָה זוֹ בְיָדִי". וְכֵן כֻּלָּם:

Verse 3

הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ. הֵשִׁיב עַצְמוֹ כְּמֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ מִלְּהַלָּחֵם בְּעַד בָּנָיו:

Verse 4

דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ. לְפִי שֶׁכַּךְ דֶּרֶךְ דּוֹרְכֵי קֶשֶׁת שֶׁהֵם חֲזָקִים, לָשׂוּם רַגְלוֹ עֲלֵיהֶם כְּשֶׁהוּא כוֹפְפָם,
לְכָךְ נִכְתַּב בִּלְשׁוֹן דְּרִיכָה:
שָׂפַךְ כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ. כַּךְ חֲבוּר הַמִּלּוֹת, שָׂפַךְ חֲמָתוֹ שֶׁהִיא כָּאֵשׁ. כִּי לֹא מָצִינוּ שְׁפִיכָה שֶׁל אֵשׁ
אֶלָּא אֵצֶל חֵמָה, כְּדִכְתִיב "שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל הַגּוֹיִם":

Verse 5

וַיֶּרֶב בְּבַת יְהוּדָה. הִרְבָּה בִכְנֶסֶת יְהוּדָה:
תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה. צַעַר וִילָלָה:
וַיֶּרֶב. קָרוּד יו"ד פַּתָּ"ח קָטָן שֶׁהוּא לְשׁוֹן הִרְבָּה אֶת אֲחֵרִים. "וַיִּרֶב הָעָם וַיַּעֲמוּ מְאֹד"
קָרוּד חִירִ"ק שֶׁהוּא לְשׁוֹן רָבָה הוּא אֶת עַצְמוֹ. וְכֵן כָּל תֵּיבָה שֶׁפָּעַל שְׁלָהּ בְּהֵ"א, כְּגוֹן,
פָּנָה, זָנָה, בָּכָה, כֵּן דַּרְכָּהּ לְשַׁמֵּשׁ כְּשֶׁהוּא מְחַסֵּר מֵמֶּנָּה ה"א, כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּר עַל עַצְמוֹ קָרוּד
חִירִ"ק, כְּגוֹן, "וַיִּפֶן פַּרְעֹה". וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר עַל אֲחֵרִים, קָרוּד פַּתָּ"ח קָטָן, כְּגוֹן,
"וַיִּפֶן זָנָב אֶל זָנָב", "וַיִּגֶל יְהוּדָה מֵעַל אַדְמָתוֹ", "וַיֶּגֶל מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה":

Verse 6

וַיַּחְמֹס. לְשׁוֹן כְּרִיתָה, וְכֵן: "יַחְמֹס כַּגָּפֶן", נֶחְמְסוּ עֲקֵבָיִךְ:
כַּגַּן. כְּמוֹ שֶׁגּוֹזְזִין יַרְקוֹת הַגִּנָּה:
שֻׂכּוֹ. מְעוֹנָתוֹ. "שֻׂכּוֹ" כְּתִיב, שֶׁשָּׂכַךְ חֲמָתוֹ עַל בָּנָיו בְּחֻרְבַּן בֵּיתוֹ. כַּךְ נִדְרָשׁ בְּמִדְרַשׁ
קִינוֹת:
שָׁחַת מוֹעֲדוֹ. בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, שֶׁשָּׁם הָיָה נוֹעֵד לָבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם":
מָלֶךְ וְכֹהֵן. צִדְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וּשְׂרָיָהוּ כֹּהֵן גָּדוֹל:

Verse 7

נִאֵר. בִּטֵּל. וְכֵן "נֵאַרְתָּה בְּרִית עַבְדֶּךָ":
כְּיוֹם מוֹעֵד. שֶׁהָיוּ שְׂמֵחִים וּמְשׁוֹרְרִים בְּתוֹכוֹ בְּקוֹל רָם, כֵּן נָתְנוּ הָאוֹיְבִים בְּחֻרְבָּנוֹ קוֹל
שִׂמְחָה:

Verse 8

חָשַׁב ה' לְהַשְׁחִית. זֶה יָמִים רַבִּים שֶׁעָלְתָה עַל דַּעְתּוֹ כַּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי עַל אַפִּי וְעַל חֲמָתִי
הָיְתָה לִי הָעִיר הַזֹּאת לְהַסִּירָהּ מֵעַל פָּנָי":
נָטָה קָו. שֶׁל מִשְׁפָּט לִפְרַע עַל עֲוֹנֵינוּ:

מֵהַשְּׁחִית׃
חֵל וְחוֹמָה. שׁוּרָא וּבַר שׁוּרָא, חוֹמָה נְמוּכָה שֶׁכְּנֶגֶד חוֹמָה גְּבוֹהָה׃

Verse 9

טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ. מִדְרַשׁ אַגָּדָה: לְפִי שֶׁחָלְקוּ כָּבוֹד לָאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר "שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם". לְפִיכָךְ לֹא שָׁלְטָה בָּהֶם בְּרִיָּה וְטָבְעוּ בָאָרֶץ. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, מַעֲשֵׂי יְדֵי דָוִד הָיוּ, לְפִיכָךְ לֹא שָׁלְטוּ בָּהֶם אוֹיְבִים׃
אֵין תּוֹרָה. אֵין בָּהֶם מוֹרֵה הוֹרָאָה׃

Verse 10

יֵשְׁבוּ לָאָרֶץ וְגו'. כְּמַשְׁמָעוֹ, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: נְבוּכַדְנֶצַּר הוֹשִׁיבָם לָאָרֶץ. כְּשֶׁמָּרַד בּוֹ צִדְקִיָּהוּ וְעָבַר עַל שְׁבוּעָתוֹ, בָּא וְיָשַׁב לוֹ בְּדָפְנָה שֶׁל אַנְטוֹכְיָא וְשָׁלַח בִּשְׁבִיל סַנְהֶדְרִין, וּבָאוּ לִקְרָאתוֹ, וְרָאָה אוֹתָם אֲנָשִׁים שֶׁל צוּרָה, וְהוֹשִׁיב אוֹתָם בְּקַתֶּדְרָאוֹת שֶׁל זָהָב. אָמַר לָהֶם: "סַדְּרוּ לִי תּוֹרָתְכֶם פָּרָשָׁה וּפָרָשָׁה וְתַרְגְּמוּהָ לִי". כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לְפָרָשַׁת נְדָרִים, אָמַר לָהֶם, "אִם הוּא רוֹצֶה לַחֲזוֹר, יָכוֹל הוּא לַחֲזוֹר?" אָמְרוּ לוֹ, "יֵלֵךְ אֵצֶל חָכָם וְיַתִּיר לוֹ". אָמַר לָהֶם, "אִם כֵּן, אַתֶּם הִתַּרְתֶּם לְצִדְקִיָּהוּ אֶת שְׁבוּעָתוֹ". צָוָה וּשְׁמָטוּם וְהוֹשִׁיבָם לָאָרֶץ, וְקִשְׁרוּ שַׁעֲרוֹת רֹאשָׁם בְּזַנְבוֹת הַסּוּסִים וּגְרָרוּם׃

Verse 11

מֻמְרִים. רַגִּזְלִיר"ט בְּלַעַ"ז דֶּרֶךְ בְּנֵי מֵעַיִם, כְּשֶׁמַּשְׁלִיכָם אָדָם לָאוּר, הֵם כּוֹוְצִים וּמִתְחַמְרְמִרִים׃
בֶּעָטָף. פשמי"ר׃

Verse 12

Verse 13

מָה אֲעִידֵךְ מָה אֲדַמֶּה לָךְ. לוֹמַר לָךְ: "מַה תִּתְמַהִי עַל שִׁבְרֵךְ? הֲלֹא אַף לְאֻמָּה פְּלוֹנִית אֵרַע כְּמוֹתֵךְ"?
מָה אַשְׁוֶה לָךְ וַאֲנַחֲמֵךְ. כְּשֶׁבָּאָה צָרָה עַל אָדָם, אוֹמְרִים לוֹ: "אַף לְפְלוֹנִי עָלְתָה כָּךְ".
תַּנְחוּמִים הֵם לוֹ׃

Verse 14

שָׁוְא וְתָפֵל. דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם טַעַם. וּבְלְשׁוֹן לַעַ"ז אפלשטרימנ"ט׃
וְלֹא גִלּוּ עַל עֲוֹנֵךְ. לְהוֹכִיחַ דַּרְכֵּךְ עַל פָּנַיִךְ׃
לְהָשִׁיב שְׁבוּתֵךְ. לְיַשֵּׁר מְשׁוּבוֹתַיִךְ, לְשׁוֹן "שׁוֹבָה", "שׁוֹבָבִים", "וַיֵּלֶךְ שׁוֹבָב".
וּמַדּוּחִים. הִדִּיחוּךְ מֵעָלַי׃

Verse 15

שָׁרְקוּ. נוֹפֵחַ בְּפִיו, שיבלי"ר בְּלַעַ"ז, וְדֶרֶךְ אָדָם לַעֲשׂוֹת כֵּן הָרוֹאֶה דָּבָר חָשׁוּב שֶׁחָרַב וְכָלָה׃
כְּלִילַת יֹפִי. כָּל הַיּוֹפִי הָיָה שֶׁלָּהּ׃

Verse 16

פָּצוּ עָלַיִךְ פִּיהֶם. מִפְּנֵי מָה הִקְדִּים פֵּ"א לְעַי"ן? מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים בְּפִיהֶם מַה שֶּׁלֹּא רָאוּ בְּעֵינֵיהֶם׃

Verse 17

בִּצַּע אֲמָרָתוֹ. כְּלָה גְּזֵרָתוֹ, כְּמוֹ "יַתֵּר יָדוֹ וְיִבַּצְעֵנִי".
אֲשֶׁר צִוָּה מִימֵי קֶדֶם. מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה "וְיָסַפְתִּי לְיִסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע׃

Verse 18

וַיָּפָג לִבּוֹ "כְּמוֹ טרישאלמינ"ט, הָעֲבָרָה. פּוּגַת". בַּת עֵינֶךָ. שָׁחוֹר שֶׁל עַיִן שְׁקוֹרִין פרונילי"ט:

Verse 19

אַשְׁמֻרוֹת. שְׁנֵי חֶלְקֵי הַלַּיְלָה, שֶׁהַלַּיְלָה נֶחֱלָקֶת לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת:
הָעֲטוּפִים. אשפומי"ן בְּלַעַ"ז:

Verse 20

עֹלְלֵי טִפָּחִים. יְלָדִים רַכִּים שֶׁעוֹדָן גְּדֵלִים בְּטִפּוּחֵי אִמּוֹתָם. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ עַל דּוֹאֵג בֶּן יוֹסֵף שֶׁהָיְתָה אִמּוֹ מוֹדַדְתּוֹ בִּטְפָּחִים בְּכָל יוֹם וְיוֹם לָתֵת זָהָב לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ לְפִי מַה שֶּׁהָיָה גָּדֵל, וּלְבַסּוֹף אֲכָלַתּוּ:
אִם יֵרָגַע בְּמִקְדַּשׁ ה' כֹּהֵן וְנָבִיא. רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְשִׁיבָתָם "וְכִי נָאֶה לָכֶם שֶׁהֲרַגְתֶּם אֶת זְכַרְיָה בֶּן יְהוֹיָדָע", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּדִבְרֵי הַיָּמִים, שֶׁהוֹכִיחָם כְּשֶׁבָּאוּ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְיוֹאָשׁ וַעֲשָׂאוּהוּ עֲבוֹדַת אֱלִילִים "וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת זְכַרְיָה בֶּן יְהוֹיָדָע". וְהָיָה כֹּהֵן וְנָבִיא, וַהֲרָגוּהוּ בָּעֲזָרָה:

Verse 21

Verse 22

תִּקָּרֵא כְיוֹם מוֹעֵד. כְּמוֹ "קָרָאתָ". וּלְשׁוֹן הֹוֶה הוּא:
מְגוּרַי. שְׁכֵנַי הָרָעִים לְהֵאָסֵף עָלַי לְהַשְׁחִית:
אֲשֶׁר טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אוֹיְבִי כֻלָּם. הַיְלָדִים אֲשֶׁר טִפַּחְתִּי וְגִדַּלְתִּי אוֹתָם בָּא הָאוֹיֵב וְכִלָּה אוֹתָם:

Chapter 3

Verse 1

אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עָנִי. הָיָה מִתְאוֹנֵן יִרְמְיָה לוֹמַר: "אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עָנִי", אֲשֶׁר רָאָה עֹנִי מִכָּל הַנִּבְיאִים שֶׁנִּתְנַבְּאוּ עַל חֻרְבַּן הַבַּיִת, שֶׁבִּימֵיהֶם לֹא נֶחֱרַב הַבַּיִת, כִּי אִם בְּיָמַי בְּשֶׁבֶט עֶבְרָתוֹ. שֶׁל רוֹדֶה וּמַכֶּה, הוּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

Verse 2

Verse 3

אַךְ בִּי יָשֹׁב. אֲנִי לְבַדִּי לוֹקֶה תָּמִיד, כִּי כָל תְּשׁוּבוֹת מַכּוֹתָיו עָלָי:

Verse 4

בָּלָה בְשָׂרִי. כְּמוֹ "לְבוּל עֵץ". דָּבָר אַחֵר: "בָּלָה בְשָׂרִי וְעוֹרִי". כְּמוֹ "וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה". כְּלוֹמַר, שָׁכְבוּ לָאָרֶץ חוּצוֹת נַעַר וְזָקֵן, וְלֹא הָיָה לָהֶם כַּר וְכֶסֶת וּבָלָה בְשָׂרָם כְּשֶׁהֵם גוֹלִים:

Verse 5

וַיַּקֵּף. הִקִּיפַנִי:

רֹאשׁ וּתְלָאָה. כְּמוֹ "רֹאשׁ וְלַעֲנָה". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: רֹאשׁ זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר בְּגָלוּת יְהוֹיָכִין. וּתְלָאָה, נְבוּזַרְאֲדָן שֶׁגָּמַר הַמַּכָּה בִּימֵי צִדְקִיָּהוּ וְהֶאֱנִי:

Verse 6

Verse 7

גָּדַר בַּעֲדִי. עָשָׂה חוֹמָה לְגָגְדִּי לִהְיוֹת כָּלוּא:
וְלֹא אֵצֵא. הוֹשִׁיב סְבִיבוֹתַי מַחֲנוֹת וְגָיָסוֹת שֶׁל אוֹרְבִים:
הִכְבִּיד נְחָשְׁתִּי. עָשָׂה לְרַגְלַי נְחֻשְׁתַּיִם כְּבֵדִים שֶׁלֹּא אוּכַל לֵילֵךְ, פיריי"ש בְּלַעַ"ז:

Verse 8

שָׁתַם תִּפְלָתִי. סָתַם חַלּוֹנוֹת הָרָקִיעַ בְּפָנֶיהָ:

Verse 9

נְתִיבוֹתַי עִוָּה. אִם בָּאתִי לָצֵאת, אֵינִי יוֹצְאָה בַדְּרָכִים הַסְּלוּלִים, בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, מִפְּנֵי הָאוֹרְבִים, וְאֵצֵא דֶּרֶךְ עֲקַלָּתוֹן:

Verse 10

דֹּב אוֹרֵב הוּא לִי. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נֶהְפַּךְ לִי לְדֹב אוֹרֵב:

Verse 11

דְּרָכַי סוֹרֵר. לְשׁוֹן סִירִים, קוֹצִים. סוֹרֵר, קוֹוֵץ אוֹתָם, מְפַזֵּר קוֹצִים בְּדַרְכִּי וַיְפַשְּׁחֵנִי. לְשׁוֹן פִּסּוּק הָרַגְלַיִם שֶׁהָעוֹבֵר עַל הַדְּרָכִים שֶׁאֵין מֻפְנִים צָרִיךְ לְהַרְחִיב צְעָדָיו. וַיֵּשֶׂם דֶּגְמָא בִּלְשׁוֹן גְּמָרָא, "הַאי מַאן דְּפָשַׁח דִּיקְלָא:

Verse 12

וַיַּצִּיבֵנִי כַּמַּטָּרָא. הֶעֱמִידַנִי כְּנֶגֶד חִצָּיו לִירוֹת בִּי כְּמַטָּרָא, אשנייל"א בְּלַעַ"ז:

Verse 13

בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ. חִצִּים שֶׁנּוֹתְנִין בְּתוֹךְ אַשְׁפָּה שֶׁקּוֹרִין קויכר"א:

Verse 14

Verse 15

Verse 16

וַיִּגְרֹס. וַיְשַׁבֵּר, וְדֶגְמָתוֹ "גָּרְסָה נַפְשִׁי". וְכֵן, "גֶּרֶשׁ כַּרְמֶל בָּקָץ. אֲבָנִים דַּקִּים שֶׁבְּתוֹךְ הֶעָפָר, שֶׁהָיוּ הַגּוֹלִים לָשִׁין עִסָּתָן בְּתוֹךְ הַגּוּמוֹת שֶׁחוֹפְרִים לְתוֹכָהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיחֶזְקֵאל "עֲשֵׂה לְךָ כְּלֵי גוֹלָה" לְשִׁתּוֹת בּוֹ וְלָלוּשׁ בְּתוֹכוֹ חֲרָרָה קְטַנָּה, כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ הֵם וְיַעֲשׂוּ כֵן, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה יְחֶזְקֵאל לָכֶם לְמוֹפֵת". וְהֵם הָיוּ מְשַׁחֲקִים עָלָיו וְלֹא עָשׂוּ כֵן. לְסוֹף נִשְׁתַּבְּרוּ שִׁנֵּיהֶם:
הִכְפִּישַׁנִי. כָּפָה אוֹתִי בָּאֵפֶר כִּכְלִי הַכָּפוּי עַל פִּיו, ארנטי"ר בְּלַעַ"ז, וְיֵשׁ דּוֹמֶה בַּמִּשְׁנָה, ""פִּישׁוֹן הַגָּמָל בַּמִּדָּה הַכְּפוּשָׁה מָדַד:

Verse 17

Verse 18

וְאֹמַר אָבַד נִצְחִי. אָמַרְתִּי בְלִבִּי בְּרֹב צָרוֹתַי, "אָבַד עוֹלָמִי וְסִבְרִי":

Verse 19

וּמְרוּדִי. אקימפלויינ"ט בְּלַעַ"ז:

Verse 20

זָכוֹר תִּזְכּוֹר. נַפְשִׁי אֶת עָנְיִי וּמְרוּדִי וְתָשׂוֹחַ עָלַי. כַּךְ הוּא פְּשׁוּטוֹ לְפִי עִנְיַן שִׁיטַת הַמִּקְרָא. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "זָכוֹר תִּזְכּוֹר", יָדַעְתִּי שֶׁסּוֹפְךָ לִזְכּוֹר אֶת הֶעָשׂוּי לִי, אֲבָל תָּשׂוֹחַ עָלַי נַפְשִׁי לְהַמְתִּין עַד זְמַן הַזְּכִירָה, וּמִכָּאן יִסַּד הַפַּיָּט, "בְּזֹאת יָדַעְתִּי כִּי יֵשׁ לְךָ לִזְכּוֹר, אֲבָל תָּשׂוֹחַ עָלַי נַפְשִׁי עַד שְׁתִּזְכּוֹר":

Verse 21

זֹאת אָשִׁיב אֶל לִבִּי. אַחַר שֶׁאָמַר לִי לִבִּי, "אֲבָדָה תּוֹחַלְתִּי מֵה'", אָשִׁיב זֹאת אֶל לִבִּי וְאוֹחִיל עוֹד. וּמָה הוּא זֹאת שֶׁאָשִׁיב אֶל לִבִּי?

Verse 22

חַסְדֵי ה' כִּי לֹא תָמְנוּ. וְכָל הָעִנְיָן עַד "מַה יִתְאוֹנֵן וְגוֹ'":
כִּי לֹא תָמְנוּ. כְּמוֹ כִּי לֹא תַמּוּ. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים "כִּי לֹא תָמְנוּ" כְּמוֹ "הַאִם תַּמְנוּ לְגְוֹעַ".
חַסְדֵי ה' הֵם אֲשֶׁר לֹא תָמְנוּ וְלֹא כָלִינוּ בַּעֲוֹנֵינוּ:

Verse 23

חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים. מִתְחַדְּשִׁים הֵם חֲסָדֶיךָ מִיּוֹם אֶל יוֹם רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ. גְּדוֹלָה הִיא הַבְטָחָתְךָ, וְדָבָר גָּדוֹל הוּא לְהַאֲמִין בְּךָ שֶׁתְּקַיֵּם וְתִשְׁמֹר מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּ לָנוּ:

Verse 24

חֶלְקִי ה' אָמְרָה נַפְשִׁי. ה' מְנָת חֶלְקִי, וְדִין הוּא שֶׁאוֹחִיל לוֹ:

Verse 25

Verse 26

טוֹב וְיָחִיל וְדוּמָם. יָ"ו שֶׁל "וְיָחִיל" יִתֵּרָה, כְּמוֹ יָ"ו שֶׁל "וְאַיָּה וַעֲנָה". טוֹב שֶׁיָּחִיל אָדָם וְיִדֹּם וְיִצְפֶּה לִתְשׁוּעַת ה':

Verse 27

Verse 28

יֵשֵׁב בָּדָד. מִי שֶׁאֵרַע לוֹ אֲבָל וְצָרָה, יֵשֵׁב גַּלְמוּד וְיִצְפֶּה לְטוֹבָה:
וְיִדֹּם. לְשׁוֹן הַמְתָּנָה, כְּמוֹ "אִם כֹּה יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ דֹּמּוּ" דִּיהוֹנָתָן.
כִּי נָטַל עָלָיו. כִּי בַעַל הַגְּזֵרוֹת נָשָׂא עָלָיו הַגְּזֵרָה זוּ:

Verse 29

Verse 30

Verse 31

כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדֹנָי. לָכֵן טוֹב לִדֹּם:

Verse 32

כִּי אִם הוֹגָה. אִם הָאָדָם מֵביא עָלָיו יָגוֹן בִּשְׁבִיל עֲוֹנוֹ, וְאַחַר כַּךְ, וְרִחַם כְּרֹב חֲסָדָיו. הוֹגָה וַיָּגֶה. לְשׁוֹן תּוּגָה הֵם:

Verse 33

כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ. וַיָּגֶה בְּנֵי אִישׁ. מִלִּבּוֹ וּמֵרְצוֹנוֹ, כִּי הֶעָוֹן גּוֹרֵם:

Verse 34

לְדַכֵּא תַּחַת רַגְלָיו. מוּסָב עַל "כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ" לִהְיוֹת מְדַכֵּא תַּחַת רַגְלָיו וְגוֹ'. וְלֹא לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט גֶּבֶר וְגוֹ'. וְלֹא לְעִוּת אָדָם בְּרִיבוֹ, כָּל אֵלֶּה ה' לֹא רָאָה. לֹא נִרְאָה לוֹ, וְלֹא עָלְתָה לְפָנָיו בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן:

Verse 35

Verse 36

לֹא רָאָה. לֹא הֻכְשַׁר בְּעֵינָיו שֶׁיְּעַוְּתוּ בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה אָדָם בְּרִיבוֹ, כְּמוֹ "מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ וְגוֹ'":

Verse 37

מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי, וְגוֹ':

Verse 38

מִפִּי עֶלְיוֹן וְגוֹ'. וְאִם בָּאתִי לוֹמַר: "לֹא מִיָּדוֹ בָּאָה אֵלַי הָרָעָה הַזֹּאת, מִקְרֶה הִיא שֶׁהָיָה לִי", אֵין זֹאת, כִּי אִם בֵּין רָעוֹת וּבֵין טוֹבוֹת, מִי זֹאת אָמַר וַתְּהִי, אִם ה' לֹא צִוָּה, וּמִפִּיו לֹא תֵצֵא הֵן רָעָה הֵן טוֹבָה, אֲבָל מַה יֵּשׁ לְהִתְאוֹנֵן אָדָם חָי? "גֶּבֶר עַל חֲטָאָיו". כָּל אִישׁ וְאִישׁ יִתְאוֹנֵן עַל חֲטָאָיו, כִּי הֵם הַמְּבִיאִים עָלָיו הָרָעָה. ("מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִיּוֹם שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְגוֹ'", לֹא יָצָא רָעָה וְטוֹבָה מִפִּיו, אֶלָּא הָרָעָה בָּאָה מֵאֶלֶיהָ לְעוֹשֶׂה רַע וְהַטּוֹב לְעוֹשֶׂה טוֹב.) לְפִיכָךְ, "מַה יִּתְרַעֵם הָאָדָם אִם לֹא עַל חֲטָאָיו":

Verse 39

Verse 40

Verse 41

נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם. כְּשֶׁאָנוּ נוֹשְׂאִים אֶת כַּפֵּינוּ אֶל הַשָּׁמַיִם, נִשָּׂא אַף לְבָבֵנוּ עִמָּהֶם לָשׁוּב, לְהָשִׁיב לְבָבֵנוּ לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא. דָּבָר אַחֵר: "אֶל כַּפָּיִם" אֶל הָעֲנָנִים, אֶל

שָׁמַיִם, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר "וְהִנֵּה עָב קְטַנָּה כְּכַף אִישׁ עֹלָה", וְכֵן "עַל כַּפַּיִם כִּסָּה אוֹר".
וּמִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ: נִשָּׂא לְבָבֵנוּ בְּאֻמָּת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאָדָם הָרוֹצֵץ בְּנִקָּיוֹן כַּפָּיו,
שֶׁמַּשְׁלִיךְ מִיָּדָיו כָּל טִנּוּף, כִּי מוֹדָה וְעוֹזֵב יְרֻחָם, וְהַמּוֹדֶה וְאֵינוֹ עוֹזֵב, כְּטוֹבֵל וְשֶׁרֶץ
בְּיָדוֹ:

Verse 42

נַחְנוּ פָּשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ. זֶה דַּרְכֵּנוּ עַל יְדֵי יֵצֶר הָרָע:
אַתָּה לֹא סָלָחְתָּ. וּלְךָ הָיָה נָאֶה הַסְּלִיחָה, כִּי כֵן דַּרְכֶּךָ:

Verse 43

סַכּוֹתָה בָאַף. תָּצַצְתָּ אֶת הָאַף לִהְיוֹת מְחִיצָה בֵּינְךָ וּבֵינֵינוּ, וַתִּרְדְּפֵנוּ בוֹ:

Verse 44

Verse 45

סְחִי וּמָאוֹס. הוּא נִיעַ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: "כִּיחוֹ וְנִיעוֹ", שֶׁנִּפְסַק מִתּוֹךְ הָרִיאָה וְיוֹצֵא דֶּרֶךְ
הַגָּרוֹן:
תְּשִׁימֵנוּ. לְשׁוֹן הֹוֶה הוּא:

Verse 46

Verse 47

פֶּה וָפֶה. כְּשֶׁנִּסְנוּ מִפְּנֵי הַפֶּה, נָפַלְנוּ אֶל הַפֶּה, שׁוּחָה
הַשֶּׁאת. לְשׁוֹן שְׁאִיָּה, כְּמוֹ הַשֶּׁאת:

Verse 48

Verse 49

מֵאֵין הֲפֻגוֹת. מֵאֵין חֲלִיפִין וְהַעֲבָרָה:

Verse 50

Verse 51

עֵינִי עוֹלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי. יִרְמְיָה מִמְּשְׁפַּחַת כֹּהֲנִים הָיָה, וְאָמַר: "עֵינִי
בְּדִמְעָה "עוֹלָה" וְנִוְּלָה פָּנַי עֲלֵי נַפְשִׁי "מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי".
עוֹלָה. לְשׁוֹן נִוּוּל, כְּמוֹ "וְעֹלְלְתִּי בָעָפָר קַרְנִי":
מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי. מְשַׁפַּחְתִּי יֵשׁ לָהּ לִבְכּוֹת מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָעִיר, שֶׁהָיְתָה נִבְחֶרֶת לִקְדֻשָּׁה
וְלַעֲבוֹדַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִכָּל יִשְׂרָאֵל:

Verse 52

Verse 53

צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי. בְּבֵית הַכֶּלֶא.

צָמְתוּ. אָסְרוּ, כְּמוֹ: "צוֹמֶת הַגִּידִין" "מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ" אירייסו"ר:
וַיַּדּוּ אֶבֶן בִּי. עַל פִּי הַבְּאֵר. כַּךְ עָשׂוּ לְדָנִיֵּאל, וְיִרְמְיָה רָאָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ:
צָמְתוּ בַּבּוֹר חַיָּי. וְאַף עַל פִּי שֶׁמָּמְתוּ בַּבּוֹר חַיָּי, שֶׁאֵינִי יָכוֹל לַעֲלוֹת מֵתוֹכוֹ, לֹא שָׁתוּ
לִבָּם גַּם לָזֹאת עַד שֶׁיַּדּוּ אֶבֶן בִּי:

Verse 54

צָפוּ מַיִם וְגוֹ'. שֶׁבְּזְמַן שֶׁבָּא אָדָם בְּמַיִם עַד מָתְנָיו, עֲדַיִן יֵשׁ תִּקְוָה, אֲבָל אִם צָפוּ הַמַּיִם
עַל רֹאשׁוֹ, אָז אוֹמֵר "אָבְדָה תִקְוָתִי". אֲבָל אֲנִי אֵינִי עוֹשֶׂה כֵּן, אֶלָּא "קָרָאתִי וְגוֹ'":
צָפוּ מַיִם. עַכּוּ"ם:

Verse 55

Verse 56

Verse 57

קָרַבְתָּ בְּיוֹם אֶקְרָאֶךָּ. כַּךְ הָיִיתָ רָגִיל בַּיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים, לְקָרֵב אֵלַי בְּיוֹם קָרְאִי:

Verse 58

רַבְתָּ ה' רִיבֵי נַפְשִׁי. בַּיָּמִים שֶׁעָבְרוּ:

Verse 59

רָאִיתָה ה' עַוָּתָתִי. בַּצָּרָה הַזֹּאת שֶׁעִוְּתוּ בִי אוֹיְבַי:
שָׁפְטָה מִשְׁפָּטִי. כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ כְּבָר:

Verse 60

Verse 61

Verse 62

Verse 63

Verse 64

Verse 65

מְגִנַּת לֵב. שֶׁבָּר לֵב, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר "אֱמַגְּדְךָ יִשְׂרָאֵל", אֲשֶׁר מִגֵּן צָרִיךְ בְּיָדֶךָ. דָּבָר אַחֵר:
"מְגִנַּת לֵב". אוֹטֶם הַלֵּב, צָרָה וַאֲנָחָה, אֲשֶׁר הִיא כְּמָגֵן כְּנֶגֶד לִבָּם. וְהַמְפָרְשׁוֹ בִּלְשׁוֹן תּוּגָה
וְיָגוֹן טוֹעֶה, שֶׁאֵין נוֹפֶלֶת בּוֹ, שֶׁהַנּוֹ"ן בְּיָגוֹן אֵינָהּ שֹׁרֶשׁ אֶלָּא כְּגוֹן נוֹ"ן שֶׁל
"הָמוֹן" מִגְזֶרֶת "הָמוּ גוֹיִם" וּכְגוֹן נוֹ"ן שֶׁל "קָלוֹן" מִגְזֶרֶת "נִקְלָה", וּכְנוֹ"ן שֶׁל
"צִיּוֹן" מִגְזֶרֶת "צִיָּה", וְכֵן נוֹ"ן שֶׁל "שִׁבָּרוֹן" מִגְזֶרֶת "שֶׁבֶר", (וּכְגוֹן נוֹ"ן שֶׁל
"שִׁמָּמוֹן", "שִׁגָּעוֹן" נִרְאֶה לִי שֶׁכֵּן צָרִיךְ לִקְרוֹא וְקַל לְהָבִין):

תַּאֲלָתְךָ. לְשׁוֹן "נוֹאֲלוּ שָׂרֵי צֹעַן":

Chapter 4

Verse 1

אֵיכָה יוּעַם זָהָב. קִינָה זוּ נֶאֶמְרָה עַל יֹאשִׁיָּהוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים "וְהִנָּם
כְּתוּבִים עַל הַקִּינוֹת". וְעִמָּהּ חִבֵּר בְּתוֹךְ הַקִּינָה אֶת שְׁאָר בְּנֵי צִיּוֹן
יוּעַם. יִכְהֶה, כְּמוֹ דְּאַתְּ מְתַרְגֵּם "כֵּהָה" עַמְיָא.
זָהָב. מַרְאִית פָּנִים הַמַּצְהִיב כְּזָהָב:
יִשְׁנָא. יִשְׁתַּנֶּה מִמַּרְאִיתוֹ:
הַכָּתֻם. קְבוּצַת כְּלֵי נוֹי הַזָּהָב שֶׁהֵם לַעֲדִי, קְרוּי כֶּתֶם:
אַבְנֵי קֹדֶשׁ. בָּנִים הַמְאִירִים כַּאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְדֻרָשׁ אַגָּדָה: כָּל רְבִיעִית דָּם שֶׁיָּצָא מִיאֹשִׁיָּהוּ
בְּכָל חֵץ וְחֵץ שֶׁנֶּעֱצוּ בּוֹ הָיָה יִרְמְיָה קוֹבְרָהּ בִּמְקוֹמָהּ, וְעָלֶיהָ הוּא קוֹרֵא: "תִּשְׁתַּפַּכְנָה אַבְנֵי
קֹדֶשׁ":

Verse 2

הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז. הַמְהֻלָּלִים וְהַנֶּעֱרָכִים כְּפָז. הָרוֹאֶה אוֹתָם אוֹמֵר: "רְאוּ תָאֳרָם שֶׁל אֵלּוּ
כְּמַרְאִית פָּז". וְכֵן "לֹא תִסֻּלֶּה בְּכֶתֶם טָהוֹר לֹא תְסֻלֶּה" "סֹלּוּ לָרֹכֵב
בָּעֲרָבוֹת", לְשׁוֹן הִלּוּל וְעֵרֶךְ הֵן:
לְנִבְלֵי חֶרֶשׂ. כַּדֵּי חֶרֶשׂ שֶׁנּוֹתְנִים בָּהֶם יַיִן, כְּגוֹן נִבְלֵי יַיִן "וְנִבְלֵיהֶם יְנַפֵּצוּ":

Verse 3

גַּם תַּנִּין. אַף עַל פִּי שֶׁאַכְזָרִי הוּא, חָלְצוּ שַׁד. כְּשֶׁרוֹאֶה אֶת בְּנוֹ בָּא מֵרָחוֹק רָעֵב, חוֹלֵץ
שָׁדָיו מִתּוֹךְ נַרְתִּיקוֹ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ כִּסּוּי עַל דַּדָּיו וּמוֹצִיאוֹ מְתוּכוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֶהוּ בְּנוֹ
מְכֻסֶּה וַיֶּזֱוֹר לַאֲוָרָיו, וְהֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן
בַּת עַמִּי לְאַכְזָר. רוֹאִים אֶת בְּנֵיהֶם צוֹעֲקִים לְלֶחֶם, וְאֵין פּוֹרֵשׂ לָהֶם, שָׂחֲיֵיהֶם קוֹדְמִים
לָהֶם לְחַיֵּי בְּנֵיהֶם מֻחֲמַת הָרָעָב:

Verse 4

Verse 5

הָאֲמֻנִים עֲלֵי תוֹלָע. עַל בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין:
הָאֲמֻנִים. לְשׁוֹן "וַיְהִי אֹמֵן אֶת הֲדַסָּה":
אַשְׁפּוֹת. אַשְׁפּוֹת שֶׁל זֶבֶל. שׁוֹכְבִים עַל הָאַשְׁפּוֹת בַּחוּץ:

Verse 6

וַיִּגְדַּל עֲוֹן וְגוֹ'. פֻּרְעָנוּתָם מוֹכִיחַ עֲלֵיהֶם שֶׁגָּדוֹל עֲוֹנָם מִשֶּׁל סְדוֹם:
הַהֲפוּכָה כְּמוֹ רָגַע. שֶׁהָרֵי סְדוֹם לֹא נִמְשְׁכָה צָרָתָם. כְּרֶגַע אֶחָד נֶהְפְּכָה:
וְלֹא חָלוּ בָהּ יָדַיִם. יְדֵי הָאוֹיֵב, כִּי עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים נֶהְפְּכָה. וְיֵשׁ מְדָרְשֵׁי אַגָּדָה,
וְאֵינוֹ מְיֻשָּׁב עַל סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת:

Verse 7

זַכּוּ נְזִירֶיהָ. שָׂרֶיהָ, כְּמוֹ נֵזֶר וְכֶתֶר. וַאֲנִי אוֹמֵר, נְזִירֶיהָ מַמָּשׁ, שֶׁהָיוּ מְגֻדְּלֵי שֵׂעָר
וְנָאִים בְּיוֹתֵר, וּמוֹסָב עַל "בַּת עַמִּי":
אָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים. אוֹתָם שֶׁהָיוּ מַרְאֵיהֶם אָדוֹם מִפְּנִינִים וְגִזְרָתָם כְּמוֹ סַפִּיר, חֶשֶׁךְ תָּאָרָם
מִפֶּחָמִים:

Verse 8

מִשְּׁחוֹר. הוּא פֶּחָם:

עָצָם. לְשׁוֹן מַרְאֶה, כְּמוֹ "וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר", קוֹל"ר בְּלַעַ"ז:
צָפַד. נִקְמַט וְנִתְחַבֵּר, וְאֵין לוֹ דְּמִיוֹן:

Verse 9

שֶׁהֵם יָזֵבוּ מְדֻקָּרִים וְגוֹ'. חֲלָלֵי הָרָעָב הָיוּ נְפוּחִים מֵרֵיחַ תְּנוּבוֹת הַשָּׂדֶה, שֶׁהָיוּ הָאוֹרְבִים
צוֹלִים בָּשָׂר עַל הָעֲשָׂבִים חוּץ לַחוֹמָה, וְהָרֵיחַ נִכְנָס בְּתוֹךְ נְפוּחֵי הָרָעָב וּכְרָסָן נִבְקַעַת,
וּפִרְשָׁם זָב, וַהֲרֵי זֶה מִיתַת נִוּול יוֹתֵר מֵהֲרוּגֵי חָרֶב:
מְדֻקָּרִים. מְבֻקָּעִים. בֵּין נְפִיחַת רָעָב בֵּין בְּקִועַ חֶרֶב קָרוּי דְּקִירָה:
מִתְנוּבַּת שָׂדָי. מִשָּׂרְשִׁים וַעֲשָׂבִים שֶׁמְּלַקְּטִים וְאוֹכְלִים, רַב פִּרְשָׁם וּמְאוּסָם:

Verse 10

לְבָרוֹת. לְמַאֲכָל, כְּמוֹ "וְלֹא בָרָה אֹתָם לָחֶם", "לְהַבְרוֹת אֶת דָּוִד":

Verse 11

כִּלָּה ה' אֶת חֲמָתוֹ. אֲשֶׁר בָּעֲרָה בּוֹ כַּמָּה שָׁנִים, עַתָּה כִּלָּה אוֹתָהּ בְּהִנָּקְמוֹ מֵהֶם:

Verse 12

Verse 13

מֻחַטֵּאת נְבִיאֶיהָ. שֶׁל שֶׁקֶר, הָיְתָה לָהּ הָרָעָה הַזֹּאת:

Verse 14

נָעוּ עִוְרִים בַּחוּצוֹת. כְּשֶׁהָיוּ הָעִוְרִים הוֹלְכִים בַּשּׁוּק, הָיוּ נָעִים, וְרַגְלֵיהֶם נִשְׁמָטִים בְּדָם
הַהֲרוּגִים שֶׁהָיוּ הָרְשָׁעִים הוֹרְגִים בְּתוֹכָהּ:
נְגֹאֲלוּ בַּדָּם. נִתְלַכְלְכוּ בַּדָּם, עַד אֲשֶׁר לֹא יָכְלוּ הַקְּרוֹבִים אֲלֵיהֶם לִגַּע בִּלְבוּשֵׁיהֶם, וְהָיוּ
קוֹרְאִים אֲלֵיהֶם:

Verse 15

סוּרוּ. מֵעָלֵינוּ, אַתֶּם הַטְּמֵאִים הַמְלֻכְלָכִים בַּדָּם:
כִּי נָצוּ. לְשׁוֹן סְרָחוֹן וְלִכְלוּךְ, כְּמוֹ "מֻרְאָתוֹ בְּנֹצָתָהּ", דִּמְתַרְגְּמִינַן "בְּאוּכְלֵיהּ". כַּךְ
חִבְּרוּ מְנֻחָם:
גַּם נָעוּ. נִשְׁמְטוּ בַּדָּם:

Verse 16

פְּנֵי ה' חִלְּקָם. פָּנִים שֶׁל זַעַם מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִלְּקָם וְהִפְרִידָם בָּעֲכוּ"ם לְמַעַן אֲשֶׁר
פְּנֵי הַכֹּהֲנִים לֹא נָשָׂאוּ, בִּהְיוֹתָם בְּשַׁלְוָתָם:

Verse 17

עוֹדֵינוּ תִכְלֶינָה עֵינֵינוּ אֶל עֶזְרָתֵנוּ הָבֶל. כְּשֶׁבָּאָה עָלֵינוּ הָרָעָה, עֲדַיִן הָיוּ עֵינֵינוּ
צוֹפוֹת אֶל חֵיל פַּרְעֹה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "וּמִצְרַיִם הֶבֶל וְרִיק יַעְזֹרוּ", שֶׁהָיוּ מַבְטִיחִים אוֹתָנוּ
לְעֶזְרָה וְלֹא בָאוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "הִנֵּה חֵיל פַּרְעֹה הֹיֹצֵא לָכֶם לְעֶזְרָה שָׁב לְאַרְצוֹ
מִצְרָיִם". מָצִינוּ בְּמִדְרָשׁ קִינוֹת שֶׁהָיוּ בָאִים בִּסְפִינוֹת. רָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַיָּם וְהֵצִיף
לִפְנֵיהֶם נוֹדוֹת נְפוּחִים כְּמִין מֵעֵי אָדָם נִקָּרִים בַּמַּיִם. אָמְרוּ זֶה לָזֶה, "הַנּוֹדוֹת הַלָּלוּ
הֵם אֲבוֹתֵינוּ אַנְשֵׁי מִצְרַיִם שֶׁטִּבְּעוּ בַּיָּם מֵחֲמַת הַיְּהוּדִים הַלָּלוּ, וַאֲנַחְנוּ יוֹצְאִים לְעֶזְרָתָם?"
עָמְדוּ וְחָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם:
צְפִינוּ. חִכִּינוּ:

Verse 18

צָדוּ צְעָדֵינוּ. אוֹיְבֵינוּ אָרְבוּ אֶת צְעָדֵינוּ מִלֶּכֶת בִּרְחוֹבוֹתֵינוּ, כְּמוֹ "וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה",
"":וְאַתָּה צֹדֶה אֶת נַפְשִׁי

Verse 19

Verse 20

"מְשִׁיחַ ה'. הוּא יֹאשִׁיָּהוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים "וַיְקוֹנְנוּ יִרְמְיָהוּ עַל יֹאשִׁיָּהוּ
בִּשְׁחִיתוֹתָם. בַּגּוּמוֹת שֶׁחָפְרוּ:

Verse 21

שִׂישִׂי וְשִׂמְחִי בַּת אֱדוֹם. נִתְנַבֵּא יִרְמְיָהוּ עַל חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי, שֶׁיַּחֲרִיבוּהוּ רוֹמִיִּים:
שִׂישִׂי וְשִׂמְחִי. לְפִי שָׁעָה, אֲבָל סוֹפֵךְ שֶׁגַּם עָלַיִךְ תַּעֲבֹר כּוֹס הַפֻּרְעָנוּת וְתִשְׁכְּרִי מְמֻנּוּ
":וְתִתְעָרִי. וְתָקִיאִי, כְּמוֹ "וַתִּעַר כַּדָּהּ

Verse 22

תַּם עֲוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן. לָקִית עַל כָּל חַטֹּאתַיִךְ:
לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ. מִגָּלוּת אֱדוֹם וּלְהַלָּן עוֹד:

Chapter 5

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

מֵימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ. שֶׁהָיִינוּ יְרֵאִים לִשְׁאוֹב מַיִם מִן הַנָּהָר מִפְּנֵי הָאוֹיְבִים, וְהָיִינוּ
קוֹנִים מֵהֶם בְּכֶסֶף:

Verse 5

עַל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ. מֵעוֹל עֲבוֹדָה קָשָׁה:
יָגַעְנוּ. לֶאֱסוֹף מָמוֹן וּכְסָפִים:
וְלֹא הוּנַח לָנוּ. יְגִיעֵנוּ בְּיָדֵינוּ, כִּי הָאוֹיְבִים הָיוּ גּוֹבִים וְחוֹטְפִים הַכֹּל בְּמִסִּים
וְגֶלְגָּלִיּוֹת וְאַרְנוֹנִיּוֹת:

Verse 6

מִצְרַיִם נָתַנּוּ יָד. דֶּרֶךְ אָדָם הַנּוֹפֵל וְרוֹצֶה לַעֲמוֹד, מוֹשִׁיט יָד לְמִי שֶׁאֶצְלוֹ לַעֲזוֹר לוֹ,
וְאַף כַּאן, לִמְצְרַיִם הוֹשַׁטְנוּ יָד שֶׁיַּעְזְרוּנוּ:
אַשּׁוּר. שֶׁיִּשְׁבְּעוּנוּ בְּלַחְמָם:
נָתַנּוּ. כְּמוֹ "נָתָנוּ". דִּגְשׁוּת הַנּוּ"ן מְשֻׁמֶּשֶׁת בְּמָקוֹם נוּ"ן שְׁנִיָּה, וְכֵן, "כִּי מִמְּךָ הַכֹּל
":וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לָךְ". וְכֵן, "וְנָתַנּוּ אֶת בְּנֹתֵינוּ לָכֶם

Verse 7

Verse 8

Verse 9

בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ. בְּסַכָּנַת נַפְשֵׁנוּ. הָיִינוּ מְסֻכָּנִים, כְּשֶׁהָיִינוּ מְבִיאִים מְזוֹנוֹתֵינוּ מִן הַשָּׂדֶה, מִפְּנֵי חֶרֶב הַמִּדְבָּר:

Verse 10

נִכְמְרוּ. נִתְחַמְּמוּ, וְכֵן, "כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמָיו". וּבִלְשׁוֹן גְּמָרָא יֵשׁ הַרְבֵּה: "עַל הַכּוֹמֶר שֶׁל עֲנָבִים". "מִכְמָר בִּישְׂרָאֵל": זַלְעֻפוֹת רָעָב. כְּמוֹ "וְרוּחַ זְלָעָפוֹת", לְשׁוֹן שְׂרָפָה:

Verse 11

Verse 12

Verse 13

טְחוֹן נָשָׁאוּ. כְּשֶׁהָיוּ הָאוֹיְבִים מוֹלִיכִין אוֹתָם בְּקוֹלָרִין, הָיוּ נוֹתְנִים עַל כְּתֵפֵיהֶם רַחַיִם וּמַשָּׂאוֹת כְּדֵי לְיַגְּעָם. וְכֵן, "בָּעֵץ כָּשָׁלוּ", כָּשַׁל כֹּחָם. וּלְשׁוֹן כְּשָׁלוֹן נוֹפֵל בְּתַשּׁוּת כֹּחַ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּעֶזְרָא "וַיֹּאמֶר יְהוּדָה כָּשַׁל כֹּחַ הַסַּבָּל". וְכֵן "הִכְשִׁיל כֹּחִי":

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

עַל זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ וגו'. עַל הַמִּפְרָשׁ בַּמִּקְרָא שֶׁל אֵלֶּה: "עַל הַר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם". וְ"שׁוּעָלִים הִלְכוּ בוֹ":

Verse 18

Verse 19

אַתָּה ה'. יָדַעְנוּ כִּי לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וְהוֹאִיל וְכֵן הוּא:

Verse 20

לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ. הֲלֹא נִשְׁבַּעְתָּ לָנוּ בְּךָ כְּשֶׁם שֶׁאַתָּה קַיָּם כַּךְ שְׁבוּעָתְךָ קַיֶּמֶת:

Verse 21

Verse 22

כִּי אִם מָאֹס מְאַסְתָּנוּ. בִּשְׁבִיל שֶׁחָטָאנוּ לֹא הָיָה לְךָ לְהַרְבּוֹת קֶצֶף עַד מְאֹד כַּאֲשֶׁר קָצַפְתָּ
הֲשִׁיבֵנוּ ה'. מִפְּנֵי שֶׁמְּסֵים בְּדִבְרֵי תוֹכָחָה הֶצְרֵךְ לִכְפֹּל מִקְרָא שֶׁלְּפָנָיו פַּעַם אַחֶרֶת, וְכֵן
יְשַׁעְיָה וּתְרֵי עָשָׂר וְקֹהֶלֶת: